

1

Вовед

1.1 Цел на прирачникот

Овој прирачник е дел од серија прирачници објавени во соработка со иницијативата за право и за здравство на програмата за јавно здравство на Институт отворено општество, програмата за човекови права и владеење и националните фондации „Сорос“ во Ерменија, Грузија, Казахстан, Киргистан, Македонија, Молдавија и во Украина. Дизајниран како практичен водач, овој прирачник има цел да овозможи пошироко разбирање за употребата на правните инструменти во заштитата на основните права во процесот на здравствена заштита. Прирачникот дава систематски преглед на постојните уставни одредби, закони, правилници и други акти што се однесуваат на пациентите или на здравствените работници, категоризирани како право или обврска. Заради подобра илустрација и практичност, прирачникот дава хипотетички примери и вистински случаи од правната практика, како и случаи од работењето на невладиниот сектор.

Целта на овој прирачник е да го истакне постоењето на расположивите правни инструменти што може да се употребат при повреда на правата во здравствената заштита. Со соодветна примена, постојната регулатива дава можност за адресирање на повредите на правата на информирана согласност, доверливост, приватност, недискриминација и други. Бидејќи ова може да се постигне со примена на формалните механизми, овој прирачник дава осврт на правната материја и на различните начини за разрешување на споровите – со надеж дека ќе биде корисен референтен материјал за правниците и за другите професионални групи што работат во сферата на здравствената заштита.

Во овој прирачник е користен концептот на човековите права во здравствената заштита, во кој се опфатени правата и на пациентите и на здравствените работници. Концептот на човековите права во здравствената заштита се однесува на примената на основните начела и принципи на човековите права еднакво за сите засегнати страни во процесот на обезбедување здравствена заштита. Овие основни начела и принципи се регулирани според меѓународни конвенции и повелби, како на пример, Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките

права, Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права и европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи. Овие права се универзални и може да се применат во сферата на здравствената заштита.

1.2 Преглед на прирачникот

Во второто и во третото поглавје се обработени меѓународните одредби, односно одредбите од меѓународните прописи во регионот на Европа кои се однесуваат на човековите права во здравствената заштита. Во нив се поместени и „тврди“ и „меки“ одредби, односно правно обврзувачките и необврзувачките одредби, а дадени се и случаи од практиката и толкувања на одредбите. Овие две поглавја имаат идентична структура во однос на правата што се однесуваат на пациентите и на здравствените работници. Тоа се право на слобода и безбедност на личноста; право на приватност; право на информација; право на телесен интегритет; право на живот; право на највисок можен стандард на здравје; право на слобода од тортура, сурово, нечовечно и понижувачко постапување; право на учество во јавната политика и право на недискриминација и еднаквост за пациентите, односно право на слобода на здружување, право на праведно судење и право на работа во соодветни услови за здравствените работници. Четвртото поглавје дава информации за меѓународните процедури за заштита на овие права.

Петтото, шестото, седмото и осмото поглавје се специфични за секоја земја. Во петтото поглавје се наброени важните меѓународни документи ратификувани од страна на Република Македонија и е даден краток опис на правниот и на здравствениот систем во државата. Во шестото поглавје се обработени правата и обврските на пациентите. Делот што се однесува на правата на пациентите е организиран врз основа на правата содржани во Европската повелба за правата на пациентите, но ги содржи и сите права што не се споменати во Европската повелба, а се регулирани со домашната регулатива. Европската повелба за правата на пациентите, која е изработена во 2002 година од страна на Мрежата за активно граѓанство (европска мрежа на граѓански организации на потрошувачи и на пациенти), не претставува правно обврзувачки документ, но е општо прифатен како најјасна и најсеопфатна презентација на правата на пациентите. Оваа повелба прави обид за систематизирање на правата утврдени со меѓународните документи во 14 конкретни права на пациентите: право на превентивни мерки, право на пристап, право на информираност, право на информирана согласност, право на слободен избор, право на приватност и доверливост, право на почитување на времето на пациентот, право на примена на стандардите за квалитет, право на безбедност, право на иновативност, право на избегнување непотребно страдање и болка, право на персонализирано лекување, право на жалба и право на надомест. Овие права се користени како појдовна точка за следење и за оценување на здравствените системи во Европа и како модел за изработка на некои национални закони¹. Оттука, шестото поглавје ги користи правата набројани во Европската повелба за правата на пациентите

како организациски принцип, но во рамките на секое обработено право се дадени и анализирани правно обврзувачките одредби на националното законодавство. Овие права потоа се поврзани со поширокиот контекст на меѓународните акти кои се однесуваат на тоа право. Седмото поглавје се фокусира на правата и на обврските на здравствените работници, меѓу кои се обработени правото на слобода на здружување, правото на праведен процес, правото на работа во соодветни услови и други права специфични за секоја земја.

Осмото поглавје ги покрива процедуралните механизми за остварување на правата на пациентите и на здравствените работници. Поголавјето е составено од дел кој се однесува на меѓународните и на регионалните механизми и од дел кој се однесува на националните механизми и процедури. Делот што ги обработува механизмите на националната регулатива дава осврт на кривичната, граѓанската и на управната постапка, како и на алтернативните механизми, како на пример, јавен обвинител, народен правобранител, Министерство за внатрешни работи, етички комисии и здравствени инспекторати. Како прилог на крајот на прирачникот се дадени постојни формулари или други документи кои се корисни за работата на секој правник.

Последниот дел на прирачникот претставува поимник на термини од областа на човековите права во здравствената заштита, во кој, покрај меѓународниот поимник, се дадени и дефиниции на поимите што се користат во домашната регулатива, односно во законите што ја регулираат оваа област или се важни за неа. Поимникот има цел да овозможи поголема достапност на материјалите од сферата на правото, здравјето и човековите права.

Употреба на прирачникот

Прирачникот е дизајниран како референтен материјал за практична примена и обука. Прирачникот може да биде особено корисен во програмите за практична правна обука (стажирање). Иако е дизајниран за правници, тој, исто така, е наменет и за здравствени работници, раководители во здравството, службеници во министерствата за здравство и за правда, групи кои ги застапуваат правата на пациентите и самите пациенти, особено тие што сакаат да го продлабочат своето разбирање на правната основа за правата и обврските на пациентите и на здравствените работници, односно на расположивите механизми за нивно остварување.

Придружни електронски ресурси (веб-локации)

Материјата што се однесува на човековите права во здравствената заштита постојано се менува и развива, па се наметнува потреба од постојано и редовно обновување на содржините на прирачникот. Поради тоа, електронските верзии на

1 За повеќе информации во врска со Европската повелба за правата на пациентите види Поголавје 3.

прирачникот ќе бидат обновувани периодично и поставувани на меѓународната веб-локација: <http://www.healthrights.info/>, односно на националната веб-локација: <http://www.pravanapacienti.mk>². Оваа меѓународна веб-локација води и до националните веб-локации за правата на пациентите на кои се поставени и други референтни и корисни документи, изработени од страна на националните работни групи што работеа на подготовката на овој прирачник. Тука припаѓаат сите важни закони и подзаконски акти, примери и случаи, корисни алатки и формулари, како и практични совети за правници. Веб-локацијата, исто така, дава можност за поврзување на правниците, здравствените работници и пациентите кои се заинтересирани за проблематиката на човековите права во здравствената заштита. Секоја од веб-локациите овозможува и механизам преку кој може да се дојде до повратна информација за прирачникот.

Од авторите

Со материјалот во овој прирачник се претставени видувањата на интердисциплинарна работна група која е составена од правници и од здравствени работници. Овој прирачник нема законска или правно обврзувачка сила, ниту претставува замена за правен совет од квалификуван правник или адвокат. Овој прирачник претставува обид на авторите да дадат пресек на постојната законска регулатива и механизми, односно правна практика во областа на човековите права во здравствената заштита во Република Македонија. Авторите однапред се заблагодаруваат за сите коментари, укажувања на можни грешки, превиди и предложени дополнувања на прирачникот, како и за прашањата во врска со примената на легислативата во одредени ситуации.

Како што илустрира овој прирачник, во нашата држава човековите права во областа на здравствената заштита се релативно нова материја која е во развој. Повеќето од одредбите цитирани во овој прирачник не се толкувани од страна на судовите, а тие што се толкувани, сè уште остануваат отворени за дополнителна примена и толкување. Сè уште нема доволно информации за тоа како човековите права во здравствената заштита се применуваат во практика. Оттука, овој прирачник е почетна точка за правно размислување, а не конечен одговор. Се надеваме дека овој прирачник ќе привлече и ќе заинтересира нови кадри во областа на човековите права во здравствената заштита и дека идните изданија ќе бидат уште побогати во оценувањето на правната заштита.

2 На националната веб-локација може да се пристапи и преку: <http://tedrejtatepacienteve.mk> и <http://www.healthrights.mk>.